

Emlékezés gróf Károlyi Györgyre (1802–1877), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagjára

Remembering count György Károlyi (1802–1877), Member of the Directorate and Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Nagykárolyi gróf Károlyi György (1802–1877) a 19. századi magyar arisztokrácia olyan alakja volt, akinek történeti jelentőségét életében nem a hangos politikai szereplés, hanem a társadalom fejlődését szolgáló, következetes és több évtizeden át ható mecénási tevékenysége határozta meg. A reformkor társadalmi és kulturális átalakulásában az arisztokrácia szerepvállalása rendkívül fontos kérdés. A főnemesi elit egyes tagjai - köztük Károlyi György - a nemzeti intézményrendszer, különösen a Magyar Tudományos Akadémia fejlődésének alapvető támaszai voltak. Életművében a társadalmi ranghoz kapcsolódó kötelességtudat és a nemzeti művelődés iránti elkötelezettség különleges egységet alkotott, amely az utókor számára a magyar tudománytörténet egyik kiemelkedő, példát mutató alakjává tette őt.

A Károlyi család a magyar főnemesség egyik legjelentősebb dinasztiája volt a 18–19. században. A család vagyoni ereje, birtokai és politikai befolyása lehetővé tették, hogy tagjai aktív szerepet vállalhassanak a közéletben, s e keretek között Károlyi György már fiatalon olyan kulturális és politikai mintákat ismert meg, amelyek későbbi működését meghatározták.¹ Neveltetése megfelelt az arisztokrácia tagjai körében szokásos oktatási normáknak. Említést érdemel, hogy több nyelven beszélt, külföldi utazásai pedig a modern, polgárosult társadalmak működéséről is tapasztalatokat nyújtottak számára. 1817-től 1820-ig jogot tanult a *Pesti Királyi Tudományegyetemen*. Képzettsége hozzájárult ahhoz, hogy a magyar társadalom modernizációját ne pusztán gazdasági, hanem egyúttal kulturális és tudományos vállalkozásként is értelmezze. Tanulmányai befejeztével katonai pályára lépett. 1821-ben már főhadnagyként szolgált a Hessen-Homburg huszároknál. Itt ismerkedett meg gróf Széchenyi Istvánnal, akit később több utazására is elkísért. 1823-ban, kapitányi ranggal fejezte be a katonai pályát, hogy birtokaira visszatérve a gazdálkodással foglalkozzon. 1825-ben a reformországgyűlésen, fiatal főrendiként 40 000 forintot ajánlott fel a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) megalapítására. Igazgatósági taggá 1830-ban, tiszteleti taggá pedig két évvel később, 1832-ben választották meg. 1830-tól az Országgyűlés Szatmár vármegyei követe lett, és a reformkor

¹ Magyar Nemzeti Levéltár – Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltár: A Károlyi családra vonatkozó adatok.

Elérhető: https://mnl.gov.hu/mnl/szszbml/a_karolyi_csaladra_vonatkozo_adatok
(letöltés ideje: 2025.12.23.)

politikai szereplőjévé vált. 1839-ben csongrádi főispáni helytartónak, 1841-ben pedig Békés megye főispánjának nevezték ki. Hivatalába Teleki József erdélyi kormányzó iktatta be.² Beiktatása alkalmából a gyulai izraelita közösség üdvözlő beszédben méltatta, hangsúlyozva igazságosságát és emberségét.³ Ez a forrás - amely különösen értékes a társadalmi percepció szempontjából - arra utal, hogy Károlyi a vallási és társadalmi béke fenntartását kiemelten fontosnak tartotta, és főispáni működésében igyekezett olyan kiegyensúlyozott, béketeremtő magatartást tanúsítani, amely a korszakban egyáltalán nem volt általános. Politikai tevékenysége ugyan nem volt annyira látványos, mint számos reformkori kortársáé, de a mérsékelt liberális arisztokrácia körében elfoglalt helye, valamint a városi polgárosodás és a modern gazdasági intézmények támogatása határozott állásfoglalást mutatott.⁴

Károlyi György 1834-ben kötött házasságot Zichy Karolina grófnővel, amelyből összesen hat gyermek született. A családi élet fontos háttérrel, biztos támaszt jelentett számára, különösen a szabadságharc leverését követő, politikailag nehéz években.

Fiatal éveitől kezdve jelentős felelősséget viselt a családi birtokok irányítása terén is, ami nemcsak gyakorlati gazdasági tapasztalatokat adott számára, hanem megalapozta későbbi agrármodernizációs elkötelezettségét is. A reformkorban különösen fontossá vált a mezőgazdaság korszerűsítése, s az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) - amelynek Károlyi egyik jelentős vezetője és támogatója lett⁵ - éppen ilyen szerepet kívánt betölteni. A reformkori modernizáció egyik kulcsterülete a mezőgazdaság volt, amelynek fejlesztése összekapcsolódott a tudományos ismeretek elterjesztésével. Az OMGE létrejötte és működése ennek intézményi keretet adott, s ebben a folyamatban Károlyi György kiemelkedő szerepet vállalt. Az Üllői úton fekvő telkét - amely később a Köztelek néven vált az ország agráréletének központjává - az OMGE rendelkezésére bocsátotta. A telekadomány nem csupán anyagi gesztus volt. Károlyi felismerte, hogy a mezőgazdaság modernizációja új infrastruktúrát,

² Lónyay Menyhért: Emlékbeszéd gróf Károlyi György felett, elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia 1878. június 16-i közgyűlésén.

³ Üdvözlő szózat, melyet méltóságos nagykárolyi gróf Károlyi György úr önagyságához, Békés vármegye főispánjához intéztek a megyebeli izraeliták. Gyula, 1842. tavaszutó 16. URI: <http://hdl.handle.net/10831/28502>

⁴ Károlyi György: *Gróf Károlyi György naplójeljegyzései 1833–1836*. Szerk. Fazekas Rózsa (a kiadásban szerkesztőként Nagy Ferenc is szerepel). Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, 2002. 322 p. (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai, 26.)

⁵ Károlyi György 1840-től 1849-ig az OMGE elnöke volt. A szabadságharc bukása után, 1851-ben az OMGE működése újra megkezdődhetett, ám a közgyűlés hiába választotta meg Károlyi Györgyöt kétszer is elnöknek, a hatalom e választásokat rendelettel semmisítette meg. Végül testvére, Lajos lehetett a testület elnöke.

kiállítási és oktatási tereket, szakmai hálózatot igényel, amely a magyar gazdaság szerkezetének egészére hatással lehet. A mezőgazdaság fejlesztésének és a tudományos agrárszemlélet terjesztésének fontosságát hangsúlyozza Galgóczy Károly is, aki Károlyi halála után az OMGE Emlékkönyvében részletesen méltatta érdemeit. Galgóczy szerint Károlyi nem csupán támogatója, hanem „eszmei vezetője” is volt annak a törekvésnek, amely a gazdasági élet modernizációját a tudományos haladás szolgálatába kívánta állítani.⁶

A főnemesi származás ellenére Károlyi György a liberális reformok elkötelezett híveként támogatta a jobbágyfelszabadítást, a közteherviselést és az alkotmányos kormányzást. Az 1848-as események során politikai tekintélyét és anyagi befolyását is a forradalmi kormányzat szolgálatába állította: részt vett a közéletben, támogatta a honvédelmet, és a mérsékelt, alkotmányos irányzat képviselőjeként igyekezett hidat képezni a radikálisabb követelések és az udvarral való megegyezés reménye között. A szabadságharc leverése után azonban súlyos hátrányokat szenvedett el. Az abszolutista megtorlás éveiben politikailag megbízhatatlannak minősítették, rendőri megfigyelés alá került, és közéleti szerepvállalását erősen korlátozták. Bár nem tartozott a fegyveres vezetők közé, vagyonát és birtokigazgatását is hatósági zaklatások érték, mozgásterét beszűkítették, és hosszabb időre kiszorult az országos politikából. Ezek az intézkedések nemcsak személyes presztízsét csorbították, hanem azt is jelezték, hogy a Habsburg-hatalom a mérsékelt reformereket sem tekintette veszélytelennek.

Károlyi György legmaradandóbb hatása a Magyar Tudományos Akadémia támogatásán keresztül érvényesült. A reformkorban a tudomány intézményi kereteinek kialakítása összetett feladat volt: egyrészt szellemi kihívást jelentett a magyar nyelvű tudományosság megalapozása, másrészt pénzügyi és igazgatási szempontból is komoly terhet rótt az Akadémiára. E kihívások kezelésében Károlyi szerepe meghatározó volt. Az Akadémia tagjaként részt vett a testület munkájában. A fennmaradt évkönyvek tanúsága szerint Károlyi nem csupán formális tag volt. Jelenléte a közgyűléseken állandó volt, felszólalásaiban gyakran foglalkozott a pénzügyi helyzettel, s több alkalommal vállalt részt olyan bizottságok munkájában, amelyek a kiadványok, pályadíjak vagy az Akadémia működési rendjének kérdéseit tárgyalták.

Károlyi György tudományos tevékenysége nem önálló, nyomtatásban megjelent tudományos életműben, hanem elsősorban kéziratok gazdasági, statisztikai és

⁶ Galgóczy Károly: Emlékbeszéd gróf Károlyi György felett. In: Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Emlékkönyve, III. füzet, 1883.

intézményi jellegű írásokban, valamint ezek gyakorlati hasznosításában ragadható meg. A reformkori arisztokrácia azon köréhez tartozott, amely a tudományt nem hivatásszerű kutatásként, hanem a társadalmi és gazdasági modernizációt szolgáló eszközként értelmezte.⁷ Károlyi jelentős mennyiségű uradalmi gazdasági feljegyzést, számadást és elemző jelentést készített, amelyek a Károlyi család levéltári hagyatékában maradtak fenn. Ezek az iratok kiterjedtek a terméshozamok alakulására, a majorsági gazdálkodás költség- és bevételi viszonyaira, a munkaerő-felhasználásra, valamint a korszerűbb mezőgazdasági módszerek bevezetésének tapasztalataira. A rendelkezésre álló dokumentumok tanúsága szerint Károlyi tudatosan alkalmazott statisztikai szemléletet, rendszeres adatösszesítést és összehasonlító elemzést végzett saját birtokai működéséről.⁸

Külön figyelmet fordított a jobbágyi gazdálkodás átalakításának kérdéseire, valamint a majorsági rendszer hatékonyságának növelésére. Több feljegyzésében foglalkozott a vetésforgó korszerűsítésével, az új mezőgazdasági eszközök alkalmazásával és a piaci viszonyokhoz való alkalmazkodás kérdésével. E kéziratok nemcsak belső használatra szolgáltak, hanem közvetve hozzájárultak az Országos Magyar Gazdasági Egyesület szakmai vitáihoz is. Nyomtatásban megjelent önálló tudományos művet Károlyi György nem publikált, ugyanakkor írásos jelentések és szakmai vélemények formájában aktívan részt vett az OMGE munkájában. Az egyesület vezetősége számára készített feljegyzései elsősorban a mezőgazdasági kiállítások, a mintagazdaságok létesítése és az agrárszakoktatás fejlesztése köré csoportosultak.

Ezek a dokumentumok a korabeli agrártudományos diskurzus szerves részét képezték, még ha nem is minden esetben jelentek meg szerzői névvel ellátva.⁹ A Magyar Tudományos Akadémián belül Károlyi bizottsági jelentések, pénzügyi tárgyú írásos véleményezések és döntés-előkészítő anyagok révén fejtett ki tudományos jellegű tevékenységet. Az Akadémia jegyzőkönyvei tanúsága szerint több alkalommal vett részt olyan dokumentumok kidolgozásában, amelyek az akadémiai kiadványok finanszírozására, a tudományos pályadíjak rendszerére és az intézmény működési rendjére vonatkoztak. Kortársai ezt a munkát a tudományos élet biztos alapokra helyezése egyik alapfeltételként értékelték.¹⁰

⁷ Magyar Tudományos Akadémia Jegyzőkönyvei és Évkönyvei, különösen az 1832–1870 közötti kötetek: bizottsági jelentések, pénzügyi és kiadási tárgyú iratok.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), P 396 Károlyi család levéltára, Uradalmi iratok, gazdasági számadások és kimutatások, 1825–1865.

⁹ Országos Magyar Gazdasági Egyesület iratai, Vezetőségi jegyzőkönyvek és jelentések, 1840–1868; Károlyi György írásos hozzászólásai és feljegyzései.

¹⁰ Magyar Tudományos Akadémia Jegyzőkönyvei és Évkönyvei, különösen az 1832–1870 közötti kötetek: bizottsági jelentések, pénzügyi és kiadási tárgyú iratok.

Összességében Károlyi György tudományos tevékenysége írásos gazdasági elemzésekben, az intézményi döntés-előkészítésben és a tudományos infrastruktúra fenntartásában ragadható meg. Munkássága jól illeszkedik a reformkori „művelt főnemes” eszményéhez, amelyben a tudomány támogatása és gyakorlati alkalmazása a társadalmi felelősségvállalás szerves részét képezte.

A Lónyay Menyhért által mondott akadémiai emlékbeszéd különösen részletes képet ad arról, hogyan látták kortársai Károlyi szerepét az intézmény életében. Lónyay szerint Károlyi „a hazai tudományosság egyik legbiztosabb támasza” volt, aki nemcsak adományokkal, hanem személyes tekintélyével is hozzájárult ahhoz, hogy az Akadémia a korszak kulturális életének központi szereplőjévé válhasson. A beszéd hangsúlyozza, hogy Károlyi adományai rendszeresek voltak, és minden alkalommal az intézmény hosszú távú stabilitását kívánták szolgálni. Károlyi anyagi hozzájárulásai lehetővé tették az Akadémia számára a kiadványok folyamatos megjelentetését, a tudományos pályadíjak fenntartását és egyes ünnepi ülések anyagi támogatását. A Magyar Tudós Társaság működése a 19. század első felében gyakran akadozott pénzügyi okokból, így Károlyi támogatása nem pusztán jótékonyosság volt, hanem a tudományos élet intézményi stabilizálásának, szilárd alapokra helyezésének döntő eleme.

Gróf Károlyi György nem tudományos munkásságáról ismert, hanem arról a szerepről, amelyet a tudományos élet háttértámogatójaként vállalt. Kapcsolatot tartott korának jelentős tudósaival, az Akadémia belső köreiben olyan személyekkel működött együtt, mint Teleki József, Wesselényi Miklós vagy maga Lónyay. Galgóczy Károly szerint Károlyi a közéletben is olyan értékeket képviselt, amelyek a tudományos tevékenységgel harmonizáltak: kiegyensúlyozottságot, józan mérlegelést és szenvedélymentes, de határozott elköteleződést a közjó iránt. A kortárs megítélések következetesen méltatták Károlyi személyiségét. Lónyay akként jellemzi, mint „szelíd modorú, de erős akaratú” férfit, aki a társadalmi rangot nem előjogként, hanem kötelességként értelmezte.

Életműve jól példázza, hogy a 19. századi Magyarország modernizációja nem egyetlen társadalmi csoport vállalkozása volt, hanem a politikai vezető réteg, a gazdasági szereplők és a tudományos közösség együttműködésének eredménye. Károlyi György ebben az együttműködésben a háttérből döntő fontosságú szerepet játszott. A Magyar Tudományos Akadémia fejlődése, az agrármodernizáció intézményei és a társadalmi béke erősítése mind olyan területek, ahol működésének hatása kézzelfogható volt. Gróf Károlyi György életpályája arra emlékeztet, hogy a nemzeti intézmények története nem csupán a

nagy, heves politikai viták története, hanem olyan személyeké is, akik csendesen munkálkottak a közösség felemelkedéséért.

Badó Attila, DSc
intézetvezető egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet
email: attila@badoat.hu